

ԱՐԴԻ ԿԵՆԱՑ ՄԵՔԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ՄԵԾԱՄԵԾ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆՔ

(Տես յ'էջ 91)

ՄԻՐԱՔԱՆԶԻՐ փանառանոց տարին անգամ մի ցուցակի վրայ կ'առնուիր ունեցած փանառը կամ յունուարի 31ին, ինչպէս Գեղանի պարտիզպանոցի և Սամարոնի, կամ յուլիսի 3ին՝ ինչպէս Լոսկի, Գիւրազգի և Գարուն և Սյուն առթով կ'իմացուի, թէ ո՞ր նիւթը գէշ կերպով կամ փառս ծախուած են։ Առջիններուն համեմատութեամբ երեք փոքրագոյն համարուած փանառատանց ցուցակագրութիւնն, որ տարւոյն ընթացքին մէջ գրեթէ հաւասար փանառման գործ կը տեսնեն, սակայն այս նկատմամբ իրարմէ շատ տարբեր թուանշան կը ցուցնեն։ Սամարոնէին, օրինակի համար, մէկ միլիոն փրանկի, Գարուն վեց միլիոնի, իսկ Գեղանի պարտիզպանոցի տասնութիւն միլիոնի։ — Որչափ ալ առաջին փանառատան գրամագրութիւնը՝ երկրորդ ու երրորդ հիմնարկութիւններէն աւելի յստակ կը նորոգուի, սակայն անձա՛ն է ըսելը, թէ վեց կամ տասնութիւն անգամ աւելի է Գիւրազգին և Լոսկի փանառատանց շահը 15էն մինչեւ 20 միլիոն փրանկի կը հասնի։

Այս ամբողջութիւնը, համեմատելով նախ ընթաց տարւոյն հետ, կը ծառայէ աւելի ոչ մարդու կամ զուտ շահը, այսինքն ամէն մէկ բաժնին մասից և ծախուց իրարմէ տարբերութիւնը։ Գիւրազգին փանառատան մէջ այս տարբերութիւնն է գրեթէ երեսուն միլիոն, յորոց քսանուորսը ծախուց համար կը սպառնի, որովհետեւ զուտ շահը համեմատաբար խիստ չափաւոր է՝ քան ինչ որ պզտի փանառականց պէտք է որ շահին եթէ անօթութենէ չեն ուզեր մենչիլ։

Սակայն մեծ փանառատանց գործակատարը՝ շատ աւելի լաւ կերպով փնտրուած են քան պզտիկներուն, և կրնան ոչ միայն դիւրակեցութեան, այլ նաեւ հարստութեան հասնիլ։ Չկայ ուրիշ տեղ մը, ոչ ճարտարութեան և ոչ էլեմտից անստեղծութեան գործառնութեանց մէջ՝ այդպիսի բարձր փնտրք և հատուցում։ Գիւրազգին մատակարարութեան խորհրդականը՝ տէրութեան խորհրդեան պաշտօնէից կրկինը կը շահին։ Խորաքանդիւր բաժնից գլխաւոր կառավարք և անոց տեղակալք կամ երկրորդները փանառմանց շահուց վրայ՝ առջինները կ'ընդունին քունէն՝ քսանութիւնց հազարի տարեկան հատուցում, ու երկրորդներն՝ իննէն տասնութիւն հազար փրանկի։ Այս գասակարգին կը պատկանին Գիւրազգին և Լոսկի փանառատանց մէջ մօտ 250 պաշտօնակալք։ Իսկ փանառման վրայ կեցող յանձնակատար արանց և կանանց բազմութիւնը, նիւթոց պահպանութիւն ընողը, թղթակցութեամբ պարագայք, և այլն, որոց փնտրքը 1000 էն մինչեւ 6000 կը բարձրանայ, միշին հաշուով իրարու վրայ 3000 փր. կը շահին, բաց ի կերակրոյ։

Ասոր վրայ ետեւէ են հիմայ յաւելու մարդասիրական ընկերակազմութիւններէ զոյացած շահուն բաժինը, ինչ որ երեսուն տարի յառաջ պոյութիւն չունէին, և զազափաբը և գործադրութիւն՝ վերջ տարիներու մէջ ճարտարութեանց բարդաւանանց արդիւնք են։ Գեղանի պարտիզպանոց հիմնադիրը Պարիսոյ՝ մենչելու ատեն 600, 000ի չափ զուտ մը կտակեց շահագործելու, որպէս զի ծերունի գործաւորաց թողակ սահմանուի և արուի։ Օգ-

հովան արկղը, որ Սամարոնայն համար զեռ եւս տիրոջը գրպանն է, Գարառն վանաւստան համար՝ առնուած սուգանքէ ձեւացած է: Այս վերջինը՝ իր հիմնարկութեան ծառայութեան համար կը պահէ երկու բոխիկ, որ 1893 տարւոյն մէջ 4700 զեղադիր պատուիրած են. իսկ Լուրի մէջ զբաղողը՝ ոչ լոկ ձրի բոխիկ և զարման, այլ և հիւանդանոց մ'այլ ունին, և պղտի օրիորդաց համար առանձին խնամատուն: Դիւրագին հաստատութեան մէջ Պուսիկոյ 1876էն ի վեր նախատեսութեանց արկղ հաստատած է, որ ցայսօր 730, 000 փր. բաշխելէն զատ՝ ունի երկու միլիոնի գրամագլուխ, և զրեթէ երկու հազար պաշտօնէից սեպակահանութիւնն է: Իսկ տիկինն իր կողմանէ՝ թոշակաց արկղ մ'այլ հաստատելով հինգ միլիոնի դրամագլուխ դրաւ, որ շահից բազմապատկութեամբ վեց միլիոնի հասած է հիմայ, թէպէտեւ հարիւր նախկին պաշտօնակալէ՝ տարուէ տարի 90, 000 փր. զումար կ'ընդունին այն արկղէն:

Սակայն եթէ մեծ վաճառատանց մէջ ծառայողը աւելի լաւ վարձատրուած են քան պղտիկներու, պէտք է բռնել, թէ աւելի ալ աշխատանք ունին: Վասն զի անոնց միոյն մէջ եթէ աշխատողաց ու ծառայողաց համաքումար թիւը 3000 է, բայց օրուան մէջ այնպիսի ժամեր կը հանդիպին որ յաճախորդաց բազմութիւնը զո՛հ ընելու չեն հասնիր, և կը բռնադատեն որ ժամերով սպասեն իրենց կարգին: Ուստի թէպէտ իրենց աշխատելու ժամանակը պակաս է, և վաճառանոցները աւելի շուտով կը գոցուին քան ինչ որ յաճախ, կիրակի օրուան հանգիստը ճշդիւ կը տրուի և արձակուրդը յամարան, սակայն և այնպէս միշտ մեծ է իրենց աշխատանքը՝ փոքրագոյն վաճառանոցաց համեմատութեամբ: Դժուարին կեանք մ'է իրենց, բայց լիուրի վճարմամբ:

Ենայլք այլ զրեթէ արանց հաւատար հաստոցմունք ունին: Դիւրագին և Լուրի մէջ 500ի մօտ է ասոնց թիւն, յորոց կէս ամուսնացեալք և այլք մատակարարութեան կողմանէ ձրի բնակութիւն ունին ընդարձակ շինուածոց մէջ՝ ուր ունին կահուստեալ սեւեակ մը և ճերմակեղէնը ձրի. բաց ասկէ,

մեծ սրահ մը հասարակաց ամենուն համար, ուր երբեմն հանդէսներ և տւրախութիւններ կը կատարուին, և ուր կարգապահութիւնն աւանդաբար է, և երբեք թոյլ տրուած չէ էրիկ մարդը այցելու կամ հանդիսակից ընդունիլ: Այս ձրի բնակութիւնն՝ որ ի Դիւրագին և ի Լուրի կամուր է և ոչ բռնադատ, պարտաւորիլ է ի Գարառն քսանուէկ տարուանէ պակաս ունեցող երկու սեռի համար: Սակայն շատ պատահիք և օրիորդք այլ կը գտուին իրենց ընտանեաց հետ բնակողք ի Պարիս:

* *

Պաշտօնատեարաց տրուած կերակուրը օրը 1.60 երկու փրանկի կը նստի մատակարարութեան համար: Լուրի՝ որպէս զի ամուսնացեալ զործակատաբք կարենան իրենց ընտանեաց քով ճաշել, որոշէր էր որ փոխանակ ժամը ութին գոցելու՝ եօթին գոցէ վաճառատունը՝ յունուար, փետրուար, յուլիս ու օգոստոս ամիսներու, մէկմէկ փրանկի փոխարինութիւն տալով անոնց որ ճաշը վաճառանոցէն դուրս կը փափաքին ընել. որմէ շուտով ետ կեցան, տեսնելով թէ անկարելի էր իրենց մէկ փրանկով այն ճաշը վայելել՝ ինչ որ ունէին մատակարարութեան ծախքով:

Կերակուրք խնամքով պատրաստուած և ընտիրք են: Լուրի իր խոհանոցին համար կատարելագործուած շոգեշարժ հանդերձանք ունի. 2, 400 լիտր թանապուր կը պատրաստուի՝ ամէն մէկը ութհարիւր լիտր ընդունալով: Կուլիւն ունեցող երեք մեծ կաթնայից մէջ. օր ըստ օրէ կը սպառին տասն տակառակք գինոյ, 1, 400 հզրգր. հացի, 1, 200 հզրգր. մսոյ, 250 հզրգր. կարագի, 600 հզրգր. ձկան, և այլն, և կը ծառայեն տասնուհինգ խոհարարք և ութսուն սպասուորք:

Դիւրագին վաճառանոցին մէջ ուսեստի համար երկու միլիոն փրանկի ծախք կ'ըլլայ. ինը միլիոնի ալ՝ պաշտօնատեարց չորոց կամ համեմատական թոշակաց: Այս տասնուէկ միլիոնը ընդհանուր ծախսը մեծագոյն մասը կը կազմեն. մնացածը կը բաժնուի այն ծախսը վերայ՝ որ կ'ըլլուին ճերմակեղինաց կամ կերպագուց պատրաստութեան, վաճառուց ա-

ոսքման ի գաւառս, երիւարաց և կառաց պահպանութեան ի Պարսիս, լուսաւորութեան և ջերմացուման մեքենայից, որոնք հազար ձիու հաւաքական ոյժ ունին և կը սպառեն 4000 տոննաւայափ ածխոյ՝ նոյնպիսի թուով սաստիկ լուսով վառուած կանթեղներու լոյս տալով։

Առջի վաճառականաց գրեթէ բոլորովն անծանօթ ծախք մ'այլ՝ ծանուցմանց համար եղածն է որ Գիւրազնի և Լոսկրի համար՝ երկուքուկիսէն երեք միին փրանկի կը հասնի։ Այլ և այլ հանճարեղ գիւտերով և կերպով կ'ըլլան առոնք, օրինակ իմե, Լոսկր ա-

մէն օր 500 մետաղեայ ու զանգակիկներով կը բաշխէ տղայոց, որոց ծախքը 50,000 փրանկի կ'ըլլայ իրեն ամէն տարի. կամ ձրի ճաշարան (buffet) ունի յաճախորդաց համար, որ նոյնպիսի զումարի կը նստի. կամ 25,000 տրցակ մանուշակաց զոր ի Գառն կը բաշխեն ի 20 մարտի, զարնան սկզբնաւորութեան. կամ ըրի նուէրներ զոր Սամարուհին կ'ընէ, թէյի՝ շաքարի ամաններ, և այլն, ուրբաթ օրուսն յաճախորդաց, որպէս զի ժողովրդեան աչքին այդ չարագուշակ համարուած օրը, վաճառմունք չիսփառնին։

ԻՇԽԱՆԱՑ ԿՂԶԻՓ

(Shu jէլ 121)

ԻՇԽԱՆԱՑԻ պզտիկ քաղաքէն դէպ ՚ի արեւմուտք՝ ծովեզերաց վերայ գեղեցիկ ճամբայ մը կը սկսի, որ բոլոր կղզիքը կը շրջապատէ, և մասամբ նոր շինուած է։ Այս ճամբուն վերայ կ'ընկնի Ս. Նիկողայոս պզտիկ վանքը, այս վանքիս մօտ, հիւղ Տէրէբէնթ (Սէտէֆ Ասաւր) կղզեակին դիմաց, ծովեզերաց վրայ կան ընդարձակ աւերակներ, հողակուտի ներքեւ ծածկուած, որ թողուած հանքի մը կըղկզանքով խառն է¹։ Այս աւերակներն քիչ մը խառնելով, կ'իմացուի մէկէն որ մեծ շէնքի մը մնացորդներ են։ Խուցերու կիսակործան կամարներ,

փլած խցիկներ, սրահներ, հաստ պատեր՝ վրան բուսած մացառներու և հողերու ներքեւ մնացած, ընդարձակ տեղ մը, որ հիմակ այդ խցիկներուն պատճառաւ տեղւոյնանունը քամարայ կ'ըսուի։ Քանդակեալ կտորուանք գետինը ցրուած, որոց խոշոր մասունք գործածուած են, քիչ կործանած սրբահներուն պատերը նորոգելու, կենդանեաց ախոռ շինելու համար։ Այս սրահներուն մէկն մատուռ եղած կ'երեւի։ Հասարակաց ճամբէն քիչ մը վեր, բարձրութեան մը վրայ կ'ընկնի ընդարձակ ջրամբար մը պարսպ և կիսով չափ հող լեցուած, որ դարձեալ յայտնի նշան մ'է. ժամանակաւ այս շէնքին կարեւոր տեղ մը եղած ըլլալուն։

Քամարայի այս խեղճ աւերակներն, որք հիմակ ծովային թռչնոց և այծեւրու յաճախած տեղ մը դարձած է,

1. Այս տեղուանք երկաթի հանք մը գտուած էր, զոր ժամանակ մը պեղեցին, հիմա թողուած է։ Արդէն ամբողջ կղզւոյն հողի երկաթային է։